Байтенова Н.Ж.,
Назымұлы А.
**Қазақстан баспасөзіндегі
дін нәсихат**

Бұл зерттеу жұмысымызда Тәуелсіз Қазақстандағы БАҚ-тың ақпарат таратудағы маңызы, елдегі исламдық БАҚ құралдарының мемлекетшілдік бағыттағы жұмыстарының бағыт-бағдарын зерделейміз. Қазір елдегі климат дінаралық қатынас пен ислам дінінің шынайы мәнін ашуда ақпарат құралдарының маңыздылығын арттырып отыр. Сондықтан, қазақстандық БАҚ-тағы дін тақырыбының жазылу, көтерілу деңгейін ғылыми тұрғыдан сараладық. Дін тақырыбындағы түрлі БАҚ материалдарына талдау жасай отырып, діни идеология, діни төзімділікті, дінаралық келісім мәдениетін жетілдірудің бірегей жолы ретіндегі бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі мен мәні айқындалады.

Түйін сөздер: Қазақстандағы діни басылымдар, Діни БАҚ-тың миссиясы, Қазақстандағы ислами баспасөз құралдары, діни журналистика, Қазақстандағы Ислам, «Асыл арна» телеарнасы, Араб елдер басылымы, Орта Азиядағы дін мәселесінің БАҚ-тағы көрінісі.

Baitenova N.Zh.,
Nazymuly A.
**Religious media coverage in
Kazakhstan**

This research examines the role and importance of independent media in Kazakhstan, the role of the media of the Islamic orientation of their activities in the country. In modern conditions it is important to show the true face of Islam, the role of inter-religious dialogue and the relationship, and therefore the role of the media. Therefore, an attempt was made to analyze the position of the scientific activities of Kazakhstani mass media in terms of coverage of religious subjects. Based on the analysis of religious subjects in various Kazakh media it has been revealed the role and nature of the media in improving religious ideology, religious tolerance and culture of inter-religious harmony.

Key words: Religious editions in Kazakhstan, Mission religious media of Islamic publishing in Kazakhstan, religious journalism, Islam in Kazakhstan, TV channel «AsylArna», the publication of the Arab countries, coverage of religion in the media in Central Asia.

Байтенова Н.Ж.,
Назымұлы А.
**Религиозное освещение в СМИ
Казахстана**

В данной исследовательской работе рассматриваются роль и значение СМИ в независимом Казахстане, роль СМИ исламской направленности, их деятельность в стране. В современных условиях становится важным показать истинное лицо ислама, роль межрелигиозного диалога и взаимоотношений, в связи с чем возрастает роль СМИ. Авторами была предпринята попытка с научной позиции проанализировать деятельность казахстанских СМИ в плане освещения религиозной тематики. В результате были выявлены роль и сущность СМИ в совершенствовании религиозной идеологии, межрелигиозной толерантности, культуры межрелигиозного согласия.

Ключевые слова: религиозные издания в Казахстане, миссия религиозных СМИ, инструменты исламских изданий в Казахстане, религиозная журналистика, ислам в Казахстане, телевизионный канал «Асыл арна», издания арабских стран, освещение проблем религии в СМИ Центральной Азии.

ҚАЗАҚСТАН БАСПАСӨЗІНДЕГІ ДІН НӘСИХАТ

Халыққа бағытталған ақпарат құралдары қоғамдық пікір тудырып, азаматтық қоғамды қалыптастыруда айтарлықтай салмаққа ие. Әдетте, бұқаралық ақпарат құралдарына мерзімді баспасөз, радио және теледидар бағдарламасы, кино-күжаттама, дыбыс-бейне жазбасы және интернет-ресурстары, сонымен бірге бұқаралық ақпаратты мерзімді немесе үздіксіз жария таратудың басқа да нысаны жататындығы белгілі.

Мемлекеттік бұқаралық ақпарат құралдары ақпараттық, ағартушылық (білім беру), әлеуметтендіру, мүдделерді тоғыстырушы, саясат субъектілерінің ықпалдасуы, жұмылдыру бақылау, қорғау сынды бірнеше маңызды қызметтерді өз ішіне алады. Осы міндеттерді іске асыра отырып, бұқаралық ақпарат құралдары ең алдымен, қоғамдық үйлесімділікті, бейбітшілікті, адами құндылықтар мен ізгіліктерді насихаттайтын, ұлтаралық, дінаралық келісімді қалыптастыратын негізгі құрал ретінде әрекет етеді [1].

БАҚ-тың ақпараттық қызметі азаматтарға, билік органдарына, қоғамдық институттарға аса маңызды жалпы оқиғалар, құбылыстар, процесстер жайлы мағлұматтарды таратудан тұрады. Аталмыш жұмыстардың қызметінің әлсіреуі кез келген қоғамның толыққанды өмір сүруіне теріс ықпал етпек.

БАҚ-тың білім беру қызметі азаматтарға әртүрлі ғылым саласынан – қоғамдық-гуманитарлықтан жаратылыстану ғылымдарына дейінгі танымдық хабарларды дайындап, ұсынуынан көрінеді. Әрине, ол толыққанды, жүйелі, арнайы оқу орындарында берілетін ғылымды қамтамасыз ете алмайды. Дегенмен де, қазіргі қоғамда адам өз өмірінің әр кезеңінде білімнің басым көпшілігін осы БАҚ арқылы алады.

БАҚ-тың әлеуметтендіруші қызметі адамдардың әлеуметтік ережелерді, құндылықтарды сіңіріп, мінез-құлықтарын қалыптастыруға септігін тигізеді. БАҚ-тың жүйелі түрде күнделікті қалың бұқараға бағытталуы оны жеке тұлғаны әлеуметтендіруші алғашқы институттар – отбасы, дін, мәдениет ошақтарымен қатар бір орынға қойды. БАҚ-адамдарға өздерін жалпы әлеуметтік не әлемдік процестердің бір бөлшегі ретінде әрі өзінің қоғамға, мемлекетке, саясат әлеміне қатысы барлығын сезіндіреді.

БАҚ-тың мүдделерді тоғыстырушы қызметі – БАҚ

қызметінің міндетті тұсы. Саяси мүдделер тек БАҚ арқылы ғана емес, сонымен қатар азаматтық қоғамның басқа да институттары (партиялар, қоғамдық бірлестіктер) арқылы жүзеге асырылады. Бірақ, кейбір жағдайларда тек бұқаралық баспасөз бен теледидар ғана алғашқылардың бірі болып қоғамдағы өзекті мәселелерге назар аударады.

БАҚ-тың жұмылдырушы қызметі адамдарды нақтылы бір іс-әрекеттерге немесе саналы әрекетсіздікке шақырады. БАҚ-тың осы қызметі саяси қатынастар саласында аса маңызды рөл ойнайды. Азаматтардың белсенділігін ынталандыра отырып, БАҚ сайлау компаниялары мен дауыс беру қорытындыларына басынша ықпал етеді.

БАҚ-ты саналы түрде саяси алдап-арбау мақсатында қолдану азаматтарға және қоғамға аса қауіпті болып табылады. Оған өз мүдделеріне қайшы келетін әрекеттерге баруға мәжбүрлеу үшін адамдардың санасы мен мінез-құлқын жасырын басқару жатады. Алдап-арбау БАҚ-та таралатын, шын мәнінде жалған ақпараттарға адамдардың сенуіне негізделген. Ал, бұл БАҚ-ты соған бейімдеп отырған басшылық пен саяси күштердің ар-намысына келіп тіреледі [2].

Ақпарат құралдарын кереғар, теріс пиғылда пайдалану қоғамдық келісімге сызат түсіріп, ұлтаралық, дінаралық өзара татулыққа нұқсан келтіретіндігі анық. Өйткені, БАҚ – алапат күшке ие, идеологиялық мықты қару.

Әлемдік қауымдастық қазақ елін тыныштық пен бейбітшіліктің, ұлтаралық, дінаралық үйлесімділік пен келісімнің үлгісі ретінде таниды, аз уақыт ішінде этносаралық, конфессияаралық келісімнің қазақстандық моделі де қалыптасып үлгерді. Ол сан тараптан сарапталды, бағасын алды. Бұл келісімнің өзіндік ерекшелігі «өзгерістер мен инновацияға икемділігі, ашықтығы, ашық қана емес, жасырын түрдегі қауіп-қатерлер мен келеңсіздіктерге қарсы тұруға қабілеттілігі» [3].

Қазақ жерін мемлекет құраушы қазақ ұлтынан басқа да жүзден астам салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, ұлттық мінезі, діни сенімі сан алуан ұлт пен ұлыс өкілі мекен ететіндігі мәлім. «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңның қабылдануымен жүргізілген мемлекеттік тіркеу мен қайта тіркеу шараларынан кейін Қазақстан аумағында 17 діни конфессия мен 3088 діни бірлестік әрекет ететіндігі белгілі болды. Жалпы алғанда, діни конфессиялардың үлес салмағы: ислам діні – 72 %, православие – 9 %, католиктік – 3 %, протестанттық – 14 %, қалған діни конфессиялар 2 % көрсеткен. Бұл

деректер еліміздегі мемлекеттік, мемлекеттік емес бұқаралық ақпарат құралдарының барлығына бірдей жүктелетін салмақтың жеңіл емес екендігін аңғартады. Олай дейтініміз, бұқаралық ақпарат құралдары мемлекеттік саясатты жүзеге асыруда, сонымен қатар, қоғамда қалыптасқан үйлесімділікті мығымдай түсуде шешуші рөлдердің бірін атқарады.

Адамның сеніміне тікелей қатысты болғандықтан, әсіресе дін тақырыбы өте нәзік әрі күрделі тақырыптардың бірегейі саналатындығы айқын. Қазақстан Республикасы Дін істері агенттігінің «Дін мәселелері жөніндегі ғылыми-зерттеу және талдау орталығы» жүргізген зерттеу нәтижесі қазақстандықтардың төрт ерекше құндылықтың ішінде дінді басымдылығы жағынан денсаулықтан кейін екінші орынға, атап айтсақ, материалдық құндылықтар мен қызметтік мансаптан да жоғары қоятындығын көрсетіп берген [4].

Журналистика – замана айнасы, өмір шындығының бейнелі көрінісі. Бүгінгі БАҚ типологиясын зерттеген мәскеулік профессор Е. Прохоров осы қоғамдық құбылыстың қалыптасу және даму заңдылықтарын зерделей келіп, журналистиканың тарихи типтеріне діни-клерикалдық, сондай-ақ буржуазиялық және социалистік журналистиканы жатқызады. Зерттеуші тілге тиек еткен ақиқат біздің елімізді де айналып өткен жоқ. Халқының 70 % астамы ислам дінін ұстанатын Қазақстанда бүгінгі таңда жергілікті жерлерде мешіттер саны жылдан-жылға өсіп келеді, дін қызметкерлерін даярлайтын орта және жоғары оқу орындары ашылу үстінде. Сондай-ақ, жүздеген шәкірт Түркияның, Мысыр мен өзге де араб елдерінің білім ордаларында тәлім-тәрбие алды. Рухани тақырыпқа қалам тербейтін журналистер легі, арнайы басылымдар пайда болды.

Осы орайда профессор Намазалы Омашев пен доцент Рахима Бегімтаеваның еңбектерін атап өтуіміз керек. Осы аталған авторлардың 2000 жылы «Қазақ университеті» баспасынан жарық көрген «Қазіргі шетел журналистикасы» атты оқу құралы бұл саладағы алғашқы қарлығаш болып табылады. Діни журналистика – ғалым Р. Бегімтаева зерттеулерінің өзегі. Оның «Араб журналистикасы» атты оқу құралы елімізде ғана емес, сондай-ақ ТМД кеңістігінде осы тақырыпта жазылған тұңғыш еңбек саналады.

Ғалым Р. Бегімтаева «Дін және журналистика» атты еңбегінде Қазақстанда діни журналистиканың қалыптасу және даму ерекшеліктерін зерттей келе, «Ортақ шаңырағымыздың

астында жарастық пен татулықты сақтау үшін де діннің мән-маңызы ерекше, өркениеттің орасан зор мүмкіндігі қазір жаппай мойындалған ақиқат. Ислам дінінің мақсаты – адамның рухани өмірін байыту болса, соны насихаттауға бұқаралық ақпарат құралдары дереу ат салысып, тәуелсіздік алған жылдар ішінде журналистика руханият тұрғысынан бірнеше функцияларды орындап, тың тақырыпқа бет бұрды»-деп жазады [5].

Дін тақырыбы ең алдымен салалық, тақырыптық басылымдарда жан-жақты жазылады. Тәуелсіздікке қол жеткізген соң, ғалым Р. Бегімтаева атап өткендей, «қазақ журналистері қазақ журналистикасы үшін тың тақырыптардың бірі саналып келген дін тақырыбына да бетбұрыс жасап», түрлі басылымдарда ислам дінінің мәні мен маңызын түсіндіретін материалдар жарияланып, діни тақырыпта арнайы газет-журналдар шығарыла бастады.

Дін тақырыбы бойынша жарияланатын мерзімді басылымдарды бірнеше типке топтастыруға болады:

1. Тақырыптық басылымдар ретінде жарық көретін діни-рухани баспасөздер – мұндай басылымдарда дін басты тақырып ретінде алынып, барлық жарияланымдар осы тақырып төңірегінде жарық көреді. Аудиториясы белгілі бір дінді ұстанатын және осы тақырыпқа қызығушылық танытатын, азшылық топқа бағытталады. Көбінесе мұндай баспасөз бетіндегі жарияланымдар бір дінге қатысты ғана болады.

2. Республикалық қоғамдық-саяси басылымдар. Бұл басылымдардың тақырыптық, салалық басылымдарға қарағанда, оқырмандар аудиториясы кең болғанмен, көтеретін тақырыптар сан алуан болғандықтан, діни тақырыпты жалпылама түрде қамтиды және бір ғана дінге қатысты емес, өзге де діндерге қатысты алуан түрлі жанрдағы алуан түрлі тақырыптар алуан қырынан қамтылады.

3. Аймақтық басылымдар. Бұл басылымдарда да дін тақырыбы бір ғана дін тұрғысынан, бір ғана дінді насихаттау мақсатында емес, түрлі діндер турасында әртүрлі мәселеге қатысты материалдар жарияланады.

Аталған мерзімді баспасөздің ішінде тақырыптық басылымдарға тоқталар болсақ, Қазақстанда өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдарының басынан бастап еліміздің ақпараттық алаңына руханият, дін тақырыбына арналған көптеген газет-журналдар легі қосылды. Солардың бірі – 1996 жылы жарық көрген «Ислам әлемі» діни-мәдени көпшілік журналы тілі таза, түсінікті, оқырманын имандылыққа,

тура да таза жолға бастайтын діни баспасөздің көшбастаушысы ретінде көрінді.

Журналда ислам дінінің мәнін, келешегін, Қасиетті Құран мен Мұхаммед Пайғамбардың хадистерін, олардан туындаған шариғат заңдарының қағидаларын, әлемдегі басқа да барлық діндердің тарихы мен ерекше-ліктері сияқты мәселелер жарияланды. Бұл журналдан дін мәселесіне қатысты сауалдарға толыққанды жауап алуға болады.

Журналдың көптеген тұрақты айдарлары бар. «Пайғамбарлар шежіресі», «Ислам қағидалары», «Ислам әдебі», «Ислам және отбасы», «Ислам балалар үшін», «Тәфсір және тәжүид», «Араб тілін үйренейік», «Имандылық әңгімелері» деп бір топқа бөлсек, «Шежіре», «Теберік дүние», «Тарих таразысы», «Бабалар рухы» сияқты айдарлар халқымыздың мол рухани мұрасының келесі бір қырын танытады. «Сұхбат» айдарында үнемі Қазақстандағы мешіттер жайы сөз болады.

Шағын ақпараттан бастап, танымдық, проблемалық мақалалар, діни дастандар, тәпсірлер журнал беттерінде жиі жарияланып тұрады. Журналда мұсылман қыз-келіншектер үшін сәндік киім үлгілері де ұсынылады. 2006 жылдан бастап журнал екі тілде: қазақша, орысша шыға бастады.

2002 жылғы журналдың алғашқы санынан өзгерістер байқалды. Журнал 36 бет болып, қосымшасы шыға бастады. Сол жылы журнал өз оқырмандарына Ораза айында Құран Кәрім мен діни кітаптар жолдады.

1998 жылы шыққан исламтану журналы – «Шапағат нұр» деп аталды. Бұл журнал Бұхари-ден келген хадисте Мұхаммед Пайғамбардың: «Дінді заманына сай үйретіңдер» деген өміршең өсиетін басшылыққа алады. Сондай-ақ бұл журнал бес жыл бойы қазақ тілімен қатар орыс тілінде де жарық көріп тұрды. Алайда оқырмандардың тілегін қанағаттандырып, әрі қаржы тапшылығына байланысты басылым 2003 жылдан бастап тек қазақ тілінде шығып, орысшасы «Рамадан» деп аталды.

«Иман», «Көркем мінез», «Хадис», «Таухид», «Сахабалар өмірі», «Пайғамбарлар тарихы», «Тарих». «Ахлақ», «Ілім», «Пәтуа», «Парыз», «Әдеп» деген айдарлармен діни-танымдық, діни-тарихи тың мақалалар жарық көрді. «Ислам және ғылым», «Ислам ғалымдары», «Білім-бақыт бастауында» ғылым-білімнің исламдағы орны мен рөліне арналады.

«Ескірмеген есті сөз», «Абайдың қара сөздері» айдарларында қазақ халқының ислам дініне деген сенімі баяндалады.

Балаларға арналған «Базарлық» айдарында өзге тілдерден аударылған әңгімелер жарық көреді. Ол әңгімелер баланың діни түсінігін кеңейтіп, көркем мінезді болуға тәрбиелейді.

«Жанайқай», «Жат ағым» айдарларында елімізге қауіп төндіретін теріс пиғылды секталардан сақтандыратын, олардың қалай пайда болып, қандай жат әрекеттер жасайтындығы туралы баяндалады.

Жаман әдеттердің зардаптары жайлы жазбалар «Ақылдың азуы», «Жат әдеп» айдарларында қамтылады.

Оқырманның діни сауатын арттыру мақсатында «Оқырман хаттарынан», «Кімді не толғандырады?», «Сұрағанға да жауап бар» айдарлары қызғылықты етіп ұйымдастырылған. Оқырман сауалдарына шетелдік, сонымен қатар еліміздегі дін ғұламалары, мамандар жауап береді.

Журнал әлемдегі діни жаңалықтардан да хабардар етіп отырады.

Жолсапар очерктері, проблемалық мақалалар, сұхбат, сұрақ-жауаптар, сауалнамалар молынан кездеседі.

«Шапағат-нұр» журналына осы аттас баспадан шығатын кітап туралы мағлұматтар беріп тұру әдетке айналған.

«Шапағат-нұр» журналын оқырманына тура жол сілтеп, руханият саласында тәлім-тәрбиелік мәні зор журнал деп атауға толық негіз бар.

1999 жылы шыққан «Әулет Баракат» журналы Қазақстан тарихында отбасы мәселелеріне арналған қазақ, орыс тілдерінде шығарылып, оқырманның рухани сауатын ашқан басылым болды.

2002 жылдан бастап екі айда бір рет Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының «Иман» діни-танымдық журналы шыға бастады. Құрылтайшысы – Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы. Журналдың өзіне тән ерекшеліктері бар. Діни – рухани танымдармен қатар халқымыздың өнегелі әдет-ғұрыптары жайлы, жат қылықтарға қарсы мақалалар жарияланып, ашық хаттар ұйымдастырылады. Ақылдастар алқасы дін саласының мамандары мен танымал философ-ғалымдардан құралған. Журнал бетінде еркін, батыл талқы мен пікірталастарға орын беріледі.

Ислам тақырыбына арналған журналдардың бірі – «Қазақстандағы ислам» журналы. Журнал 2010 жылдың қазан айынан бастап оқырман қауымға жол тартты. Журнал туралы ақпараттарда журналды шығарудағы негізгі мақсат жайында былай делінген: «Қазақстандағы

өркендеп келе жатқан ислам діні жағдайынан жан-жақты ақпарат беру, қазақ халқының тарихы мен бүгінгі өмірінде ислам дінінің өзіндік мән-маңызы ерекше екенін ұғындыру» [6].

Басылымның өзекті тақырыптарды арқау еткен тұрақты айдарлары бар. Атап айтсақ, Қазақстан жеріндегі ислам діни тарихынан хабар беретін «Ислам тарихы», ислам діни мен қазақ халқының тарихи-рухани байланысы туралы ой түйетін «Рухани тамыр» және де ұлттық салт-дәстүріміз бен дініміздің сабақтастығы мен үйлесімділігін ұқтыратын «Дін мен дәстүр», елімізге енді-енді дендеп кіріп жатқан ислам қаржы жүйесінен хабар беретін «Ислам қаржысы», сондай-ақ, мұсылман мемлекеттерінің елшілерімен болған сұхбаттар шығатын «Елдестіркем – елшіден» сынды айдарларды қамтиды.

Қазақстанда руханият мәселесін негізгі тақырыбына арқау еткен тақырыптық газеттер де баршылық.

1991 жылдан бастап шығатын «Ислам нұры» газеті бүгінде 5 мың таралыммен Шығыс Қазақстан облысына тарайды. Газеттің бұл күнде басты тақырыбы: діни-танымдық жолы болса, газет ұжымы бір бағытпен шектелмей, ұлтымыздың әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, ауыз әдебиеті үлгілері мен тәрбиелік тағылымы мол әңгімелерді де жариялап келеді.

1992 жылдың 6-қаңтарынан бастап, Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының діни-танымдық тәуелсіз газеті – «Иман» қазақ тілімен қатар, шешен және ұйғыр тілдерінде шығып тұрды.

1992 жылы Астана мешітінің үні – «Нұр» газеті жарық көрді. «Нұр» облыстарда жарық көре бастаған діни басылымдардың тұңғышы атанды.

2001 жылдың желтоқсан айынан бастап, Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы мен Қазақстан қажылары қауымдастығының «Ислам» газеті оқырманға жол тартты.

2002 жылдың қыркүйек айында Павлодар қаласынан «Руханият» рухани-имандылық тәрбие газеті жарық көре бастады.

«Ислам нұры» діни-танымдық газеті 2002 жылдың қыркүйек айынан бастап Шымкент қаласынан шыға бастады. Журнал бетіндегі жарияланымдар «Ақида», «Ислам және жанұя», «Адақан ағымдар», «Бес парыз», «Ислам тарихы», «Құран және хадис», «Халал және харам», «Балалар беті», «Тафсир» сынды тақырыптар аясында топтастырылған.

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының «Ислам және өркениет» газеті

қазақстандық ақпарат нарығына 2002 жылдан бастап қосылды. Бұл діни-танымдық басылымның негізгі ұстанымы да өзге осы тектес басылымдармен үндес келеді, яғни ислам дінінің қадір-қасиетін насихаттау, оқырманның діни сауатын ашу, дінге қатысты мемлекеттік саясатты насихаттау, діни басқарманың тыныс-тіршілігінен оқырманды құлағдар етіп отыру.

2004 жылдан бері Тараз қаласынан «Хақ жолы» діни-танымдық басылымы шығып келеді.

Біз атап өткен рухани басылымдар тек дін мәселелерімен ғана шектеліп қалмай, әмбебап болуға ұмтылады. Бұл газет-журналдар оқырман аудиториясын көбейту үшін тақырып аясын кеңейтіп, журналистиканың барлық жанрларын, пішіндерін қолданады. Сұхбат, баспасөзге шолу, рецензия (діни кітаптарға ғана емес), комментарий, очерк, тіпті репортаж да жарияланады. Сөзжұмбақ, шариғатқа сай қалжың әңгімелер мен сән үлгілерін де осы аталған басылым беттерінен кездестіруге болады.

Осы рухани басылымдардың қалыптасып, дамуына еңбек сіңіріп жүргендердің басым көпшілігі – журналистер. Олар өздері де үйрене, діни сауаттарын жетілдіре жүріп, үлкен арнаның көзін ашты. Сейсенхан Махамбет, Нұртай Ерназар сынды журналистерді атап өтуге болады.

Басылымдарды безендіруде дін стиліне лайықталған шрифт түрлері қолданылады. Исламда – араб тіліне ұқсас шрифт, айшық т.б. Журналдар суретті, бояуы қанық, әріптері анық болып келеді.

Ғалым Р.Бегімтаева рухани басылымдарға арналған мақаласында рухани мәселелерге арналған газет-журналдардың шыққанына 10-15 жыл болып қалғандығын айта келе, бұл республикамызда «рухани журналистиканың негізі қаланып, қалыптасу, даму кезеңіне жеткендігінің дәлелі» деген байламға келеді.

Дін, дінаралық қатынас мәселесі өзекті тақырыптардың бірі ретінде республикалық басылым беттерінде де тұрақты жарияланып тұрады. «Егемен Қазақстан», «Дала мен қала», «Президент және халық», «Жас қазақ», «Айқын», «Нұр Астана», «Түркістан» сынды алдыңғы қатарлы мерзімді басылымдарда жоғарыда аталып өткен тақырыптар сан алуан жанрда, түрлі пішінде жарық көреді.

«Егемен Қазақстан» газеті Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының II Съезінің қарсаңында оқырманды әлемдік және дәстүрлі діндердің өткені мен бүгіні, діни наным-

сенім ерекшелігі турасында таныстыратын кең көлемді танымдық материалдар тобын жариялай бастады. Бұдан түйетін ой – ислам дінінен басқа да діндерге газет бетінен трибуна беру арқылы еліміздің бас басылымы өзге діндердің өзіндік ерекшелігіне ден қойып, онымен қалың жұртшылықтың хабардар болуына, дінаралық, конфессияаралық қатынастарды оң жолға қойып, діни толеранттылықты насихаттауға атсалысуда.

«Егемен Қазақстан» басылымының 2006 жылдың мамыр айында шыққан санында дінтанушы ғалымдар Н. Бәйтенова мен Қ. Борбасованың «Буддизм» атты кең көлемді мақалалары жарық көрген. Мақалада буддизмнің мәні, ондағы «ұлы ақиқаттар», діндарлар мен дінбасылары ұстанатын моральдық заң белгілері, буддизм дінбасыларының парыздары, дүние-танымдық жүйесі, негізгі бағыттары мен әлемде таралуы турасында кең көлемді ақпарат берілген. Бұл тақырыпқа қатысты деректер аталмыш басылымның 2012 жылғы сәуір айында шыққан санында да Ж. Самраттың «Әлемдік діндер әлемі: Буддизм» атты мақала жарияланған. Бұл мақала буддизм тақырыбының заңды жалғасы іспетті.

Сондай-ақ басылымның мамыр айында жарық көрген сандарының бірінде дінтанушы ғалымдар Н. Бәйтенова мен Ш. Рысбекованың «Христиандық», сол жылдың шілде айында қос автордың «Христиандық: православие, католицизм, протестантизм» атты христиандыққа арналған аталмыш діннің пайда болу тарихын, негізгі бағыттарын, ілімдік ерекшеліктерін қамтыған көлемді мақалалар тізбегі жарияланды.

Бұл мақалалар топтамасы иудаизм дінінің шығу тарихы, негізгі ережелері, сенім қағидалары, маңызды әдет-ғұрыптары, діни мейрамдары туралы ақпарат беретін иудаизм дініне арналған Н. Бәйтенова мен Б. Бейсеновтің «Иудаизм» тақырыбындағы мақаласына жалғасып, газеттің 2006 жылғы маусым айында шыққан санында жарияланған. Осы тақырыпқа қатысты деректер араға алты жыл салып, осы басылымда мамыр айында «Әлемдік діндер әлемі: Иудаизм» тақырыбы аясында қайта қозғалды. Л. Еділқызы бұл мақаласында оқырманды иудаизмнің тарихы мен таралуы, қасиетті кітаптары, сенім қағида-тар мен әдет-ғұрыптары, діни мейрамдары мен ағымдарымен таныстыра келіп, Қазақстандағы иудаизмге де тоқтала кеткен.

Оқырманды ислам, христиан, буддизм, иудаизм, индуизм және т.с.с. әлемдік және дәстүрлі діндер туралы толыққанды мағлұматтармен таныстыру арқылы жалпыұлт-

тық республикалық «Егемен Қазақстан» газеті жақсы бір дәстүр қалыптастырды деуге болады. Сол арқылы қалың оқырманның діни сауатын көтеріп, таным көкжиегін кеңейтуге атсалысты.

Халықаралық «Қазақстан-Zaman» басылымында жарияланған діни тақырыптағы материалдарды былайша топтастыруға болады:

Дәстүрге жат, теріс ағымдар туралы баяндалатын жарияланымдар топтамасы: «Мұның шырмауынан бала қалай шықты?», «Асыл дініміздің атын жамылған қаскөйлер», «Діни ағымдар мемлекетімізге зор қауіп төндіріп отыр», «Мемлекет жапқан Саентология әлі де «тірі» және т.б.

Ислам діні, имандылық тақырыптарына арналған мақала-сұхбаттар топтамасы: «Күнсая апайдың бақыты», «Хақтан түскен бір белгі», «Құранның жүректі баураған әуезді үні», «Шайтанның азғыруы», «Ашкөздіктің ақыры»;

«Халық сөзі» басылымында жарияланған дін тақырыбындағы жарияланымдардың басым бөлігі – проблемалық мақалалар.

«Нұр Астана» республикалық жастар басылымында дін тақырыбына қатысты мақала, сұхбаттар «Иман» айдарының аясында жарияланады. Бұл басылымда дін саласындағы өзекті мәселелерге қатысты материалдар жастарға бағытталатындығымен ерекшеленеді. Басылым жастар аудиториясына бағытталғандықтан, бұл әдіс өзін ақтайды деп сенімді түрде айтуға болады.

Электронды БАҚ-тағы дін. Түрлі сараптама нәтижелері дін тақырыбының мемлекеттік, мемлекеттік емес бұқаралық ақпарат құралдарында жан-жақты көтерілетінін көрсетіп берді. Соның ішінде радионың діни хабарлар таратудағы рөлі салмақты десек болады.

Телевидение мен мерзімді басылым сынды бұқаралық коммуникацияның бір түрі саналатын радионың діни хабарлар дайындап, таратуда, сол арқылы бұқараның діни ілімін арттырып, діни көзқарасын қалыптастыруда, діни тұрғыдан тәрбие беруде, дін саласынан тыңдарманның ақпараттық сұранысын қанағаттандыруда айтарлықтай маңызы зор. Радио – толықтай әрі жүйелі түрде қашықтыққа хабар тарататын коммуникативті құрал. Радио мен теледидар «адамның индивидуалды-жеке қарым-қатынасын қанағаттандыруға, әлемді визуалды қабылдауға, бүкіл қоғамды және әр жеке адамды ізгілендіруге себепші болатын адами құндылықтардың қалыптасуына, сақталуына және дамуына» ықпал етеді [7].

Діни радиобағдар немесе радиобағдарлама

қоғамдық сананың бір көрінісі ретіндегі дін мен бұқаралық ақпарат құралдарының бірі саналатын радио сынды қос бірдей жүйенің материалдық өзара әсерінің көрінісі. Мұндай радиобағдарламалар қоғамды діннің әлеуметтік, саяси, экономикалық өмірдегі рөлі тұрасында ақпараттандыруға бағытталған бұқаралық ақпарат құралдарындағы кәсіби қызмет – діни журналистика негізінде дамуда. Қазақстанда діни журналистика қалыптасып үлгере қойған жоқ десек те, журналистиканың аса маңызды бір саласы – діни журналистиканың іргетасы ретіндегі алғашқы қадамдар жасалуда.

Дін мен радионың түрлі мазмұндық мұраты бір арнада тоғыса келіп, жаңаша рухани-тәжірибелік құбылыс – діни хабарлар жасайды деп атап өттік. Бұл сарындас хабарлар мазмұндық-тақырыптық, идеялық ұстанымы жағынан, мақсатты аудиторияның әлеуметтік-демографиялық ерекшелігіне қарай жіктелетін хабар таратудың негізгі алты функционалдық түрінің біріне жатады. Ортақ ақпараттық діни кеңістікте тоғыса отырып, діни мазмұндағы бағдарламалар түрлі әлеуметтік міндеттерді жүзеге асыруға атсалысады: негізгі журналистіктен бастап (ақпарат, суреттеу, сараптама) діни, апологеттік (миссия, уағыз) [8].

Радиода діни мазмұндағы хабарлар нақтылы емес, қасиетті мәнге ие ойлармен, сюжеттермен беріледі. Сонымен қатар, әлемді қабылдау мен образдық-көркемдік шығармашылықтың, мәдени дәстүрдің негізін құрайтын кешенді, жасырын, мифологиялық-поэтикалық сюжеттер мен образдар, мистикалық-теориялық жай-күй, этикалық-құқықтық ұстанымдар айтылады [9].

Посткеңестік кезеңдегі бұқаралық сананың жаңа елесі бұқаралық ақпарат құралдары тарататын қасиетті, құпия мәндерді сыни тұрғыдан електен өткізбестен, аңғалдықпен қабылдауға жақын. Діни бағдарлама дайындайтындар бағдарламаны жоспарлау, жасау барысында осы жағдайға аса көңіл бөледі. Дін күшті дезинтерграциялық әсерлерді тарату мүмкіндігіне ие. Сондықтан да діни журналистиканың қандай да бір қателіктері қоғам тарапынан қарсылыққа соқтырып, әлеуметтік-мәдени, ұлттық бағдардан айнытуы ғажап емес.

«Қазақстан» телеарнасынан «Иман айнасы» бағдарламасы беріледі. Хабар эфирге әр жұма сайын кешкі уақытта жарты сағат көлемінде шығады.

Бағдарлама дәстүрлі исламды халқымыздың салтымен, әдет-ғұрпымен байланыстыра насихаттау және осы тұрғыда қалыптасып

отырған түрлі көзқарастарды сараптау мәселесін көтереді. Мемлекеттіміздің діни ұстаным жөніндегі бағытын зерделеу, азаматтардың дін жолында адасуының алдын алуды қамтамасыз ету, осы мәселелерді бүгінгі ұрпақ санасына жеткізу, қателікті болдырмаудың жолдарын іздеу, жастарымызға оң бағыт, дұрыс жол сілтеуді мақсат етеді [10].

Қазақстандық журналистикада белгілі салаға бейінделу тәжірибесі алғаш дін тақырыбын негізге алып, сол бағытта ашылған «Асыл арна» телеарнасынан бастау алған еді. Бұл қазақ журналистикасы үшін алғашқы тәжірибе әрі үлкен жаңалық болды.

«Асыл арна» телеарнасы – Қазақстан Мұсылмандары Діни Басқармасының, Қазақстан Республикасы Әділет Министрлігінің және басқа да құзырлы ұйымдардың тікелей қолдауымен 2007 жылы қыркүйек айында құрылған исламдық танымдық арна. «Асыл арна» телестудиясы 2008 жылы маусым айында Қазақстан Республикасы Мәдениет және Ақпарат Министрлігінің Ақпарат және Мұрағат Комитетінде Бұқаралық ақпарат құралы (БАҚ) ретінде тіркелген. Бастапқы кезеңде телеарна өз өнімдерін «Алма ТВ», «Секателл», «Дігітал ТВ», «ОТАУ TV» секілді кабельді жүйелер арқылы республиканың, және жақын шетел көрермендеріне ұсынады. Хабарлар екі тілде: қазақ және орыс тілдерінде жүргізіледі. Қазақша бағдарламалар саны бүгінгі таңда 70 % асып отыр. Таратылу уақыты: тәулік бойына.

Телеарна «исламның ақиқи қағидаларын насихаттау және Қазақстан мұсылмандарының береке-бірлігін арттыру және өз жұмысын Қазақстан Мұсылмандар Діни Басқармасымен,

Қазақстан Республикасы Әділет Министрлігі Дін істері жөніндегі комитетімен және басқа да құзырлы органдармен және қоғамдық ұйымдармен бірлесе отырып жүргізу» мақсатында ашылған.

Іс-әрекет ұстанымдары: көпұлтты және көпконфессиялы қоғам ретінде Қазақстан халықтарының ұлттық дәстүрлері мен мәдени өзгешеліктерін құрметтеу; елдегі әлеуметтік, саяси және қоғамдық тұрақтылықты сақтау жолында Қазақстан Мұсылмандар Діни Басқармасымен, Қазақстан Республикасы Әділет Министрлігі Дін істері жөніндегі комитетімен және басқа да мемлекеттік құзырлы органдармен және қоғамдық ұйымдармен қоян-қолтық араласа, бірлесе отырып әрекет ету; ҚР заңдарына толық бағыну және мемлекеттік саясат ұстандары мен ҚМДБ ресми бағытына сәйкес жұмыс істеу.

Арнада «Шуақты аналар», «Халықпен қауышу», «Ұстаз және шәкірт», «Уақыттың қадірі», «Сахих хадистер», «Под шаныраком дружбы», «Өткеннен қалған өнеге», «Өнеге отауы», «Мың айдан да қайырлы», «Мұхаммед – соңғы пайғамбар» сынды тағылымы мол бағдарламалар берілуде. Сонымен қатар, арна эфирінен діни көркем фильмдер мен балаларға арналған базарлықтар – дін жолын насихаттайтын мультфильмдер көрерменге жол тартуда.

Жалпы дін тақырыбындағы қандай да бір БАҚ материалы аса қырағылықты, білімпаздықты, объективтілікті, нейтралдылықты талап етеді. Жасыратыны жоқ, журналистер қауымы осы тұста ақсап жатады. Сонымен қатар бүгінгі таңда дін саласындағы кәсіби журналистерді мамандандыру, БАҚ саласына бейімдеу өзекті мәселе ретінде үнемі назарда жүреді.

Әдебиеттер

1. Garnham N. Public Sphere and the Media. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2001, Pages 12585-12590
2. Саяси түсіндірме сөздік. – Алматы: Дайк-Пресс, 2007. – 616 б.
3. Шлымова Г. Қазақстан қоғамының құндылық бағдар жүйесіндегі діни құндылықтар // Ислам және өркениет, 2012, – 23-шілде.
4. Назарбаев – этносаралық және конфессияаралық келісімнің қазақстандық үлгісінің негізін қалаушы / ред. Ж.Ә. Әлиев – Алматы: Жеті жарғы, 2006. – 210 б.
5. Бегімтаева Р. Рухани баспасөз және оның атқаратын қызметі // ПМУ Хабаршысы. Журналистика сериясы, 2007. – №2 – 83-89 бб.
6. Қожакеев Т. Қым-қуыт іздер. – Алматы: Санат, 1999, – 307 б.
7. Батыршаұлы С. Редактор бағаны // Ислам әлемі. – 2006. – №1.
8. «Қазақстандағы ислам» журналы: old.islamfund.kz
9. Рыскелдиев Т. «Имандылық иірімдері» радиохабары // Еуразия университеті. Журналистика сериясы, 2000. -№2.
10. Қоңқабай Ш. Дін мәселесіне біржақты қарауға болмайды // Қостанай таңы, 2012 – 17 қазан.

References

- 1 Garnham N. Public Sphere and the Media. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2001, Pages 12585-12590
- 2 Sayasi tusindirme sozdik. – Almaty: Dyke-Press, 2007. – 616 b.
- 3 Shlymova G. Kazakhstan kogamynың kundylyk bagdar zhuyesindegi dini kundylyktar // Islam zhane orkeniet, 2012 – 23 shilde.
- 4 Nazarbayev – etnosarlyk zhane konfessiyaarlyk kelisimnin kazakstandyk ылgisinin negizin kalaushy / Ed. J. Ә. Әliev – Almaty Zheti zhargy, 2006. – 210 b.
- 5 Begimtaeva R. Rouhani baspasөz zhane onyn atkaratyn kyzmeti // PMU Khabarshysy. Journalism seriyasy, 2007. – №2 – 83-89 bb.
- 6 Kozhakeev T. Kym-kuyt izder. – Almaty: Sanat, 1999 – 307 b.
- 7 Batyrshaulы S. Editor bagany // Islam alemi. – 2006. – №1.
- 8 «Kazakstandagy Islam» magazine: old.islamfund.kz
- 9 Ryskeldiev T. «Imandylyқ iirimderi» radiohabary // Euraziya universiteti. Journalism seriyasy, 2000. – №2.
- 10 Sh Konkabay Din maselesine birzhakty karauga bolmaydy // Kostanay tany, 2012 – 17 october.